

УДК 013.74(410)

Мазуренко К. Ю.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ, МАЙБУТНІ ПЕРСПЕКТИВИ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА ВАЖЛИВІСТЬ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються зміни у педагогічних підходах від авторитарного методу викладання до ліберального та у появі у широкому розповсюдженні дитиноцентричної педагогіки, що вплинули на навчальний процес та на посилення уваги до релігійної освіти. Важливим аспектом впровадження релігійної освіти є висока кваліфікація вчителів, оскільки для того щоб викладати учням етичні цінності треба вчителю самому володіти цими якостями. Також треба неодмінно враховувати те, що цілі релігійної освіти повинні бути педагогічними і гуманітарними.

Ключові слова: дитиноцентрична педагогіка, релігійна освіта, толерантність, глобальні трансформації, поліконфесійне суспільство.

Постановка проблеми. У сучасній педагогіці, як і у світі в цілому, відбуваються зміни концепцій, парадигмальні зміни у педагогічних підходах, що були обумовлені трансформаціями у суспільстві. В загальному сенсі це проявляється у переході від авторитарного стилю до ліберального та у широкому розповсюдженні дитиноцентричної педагогіки. Звичайно усі ці зміни вплинули на підходи у викладанні шкільних предметів, зокрема на викладання релігійної освіти. Тому необхідно звернути увагу на Європейський досвід вирішення таких завдань, і на існуючі тенденції в Україні. Не дивлячись на відокремлення церкви від держави та світський характер державних учбових закладів, що відображається в законі України "Про освіту" (ст. 8), достатньо часто підіймається питання про наявність, об'єм і теми викладання релігієзнавчих знань в школах України [2].

Релігійна освіта, як актуальна на сучасному етапі проблема, знаходиться в центрі уваги науковців України та зарубіжжя. Зокрема, значення релігії для духовно-морального становлення молоді особистості, теоретичні засади релігійної освіти, особливості її впровадження в систему загальної освіти Великої Британії розглядаються в працях К. Баккера, М. Грімміта, Р. Джексона, М. Еліаде, Е. Кокса, Н. Смарта, Д. Халла та ін.

З приводу переосмислення духовності, вихованню якому приділяє головну увагу релігійна освіта, висловила О. Сухомлинська, видатний український науковець: "Зрозуміло, що підходи до духовності змінювалися залежно від суто педагогічних завдань, але більшою мірою від шкільної політики, загальнопедагогічної ідеології, освітньо-виховної парадигми, які в певні історичні періоди зливалися з загальнодержавною. Особливо це прослідковується в часи переходу суспільства від одних до інших координат життєдіяльності, коли відбуваються глобальні суспільно-культурні трансформації. Зараз ми перебуваємо в процесі реалізації нових ідей з більш-менш чіткими уявленнями про минуле і майже невизначеним майбутнім. Неабияке місце тут належить проблемам духовності – і в культурологічно-антропологічному, і в релігійному, і в педагогічному сенсі" [6].

Мета статті. Розглянути досвід Великої Британії у впровадженні релігійної освіти на прикладі сучасних проблем цього предмету та майбутніх перспектив використання досвіду Великої Британії у школах України.

Виклад основного матеріалу. Поняття освітній простір, визначається трактуванням його базового поняття "освіта" – такий, що забезпечує можливості для формування "духовного обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, процес формування обличчя людини" [4].

У контексті сучасного культурного та релігійного ренесансу, котрий змінив 70-літній період політико-комуністичного атеїзму, церква поступово вивчає доступ до світської школи. Сьогодні в загальноосвітніх навчальних закладах впроваджено предмет "Християнська етика", викладання якого неодноразово викликало полеміку серед сучасних українських урядовців [7]. Сьогодні у вищих навчальних закладах відкриті спеціальності "Релігієзнавство" – у національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова у місті Києві, успішно діє філософсько-теологічний факультет у Чернівецькому державному університеті імені Ю. Федьковича. Враховуючи той факт, що сьогодні 71 %

українців заявляє про свою віросповідність, можна констатувати, що наявність самої релігії передбачає і необхідність релігійної освіти [5].

Педагогічна та законодавча взаємодія у досвіді демократичних держав свідчить про те, що право громадян на релігійну освіту незаперечно, закріплене в конституціях багатьох країн, не суперечить загальній світськості освіти в цих країнах. Право на релігійну освіту є невід'ємним правом учнів на доступ до інформації і на вивчення усього різноманіття віросповідань. Згідно із загальною декларацією прав людини, іншими міжнародними деклараціями і конвенціями, введення релігійної освіти не суперечить світському характерові й нашої освіти. Незважаючи на те, що Україна взагалі слабо інтегрована до сучасних педагогічних методик, на основі яких розробляються авторські програми і проекти в освіті, а тим більше в сфері навчання релігії або про релігії, які б сприяли тому, щоб діти і суспільство в цілому ставало більш релігійно обізнаними [12].

Не ідеалізуючи знання європейців щодо християнства чи ісламу, буддизму чи іудаїзму, припускаємо, що в країнах Європи про це знають більше, ніж в нашій державі. Свідченням цього є Толедські угоди з навчання релігії і переконань в державних школах Європи (2007) [1]. Такий програмний компонент, як історія релігій у європейській культурі, знайшов належне відображення в змісті предметів гуманітарного циклу. Деякі системи освіти впровадили позаурочні години для релігійного предмету, зміст якого має деякі відмінності, але в основному ґрунтується на основних релігійних писаннях, до яких належить, наприклад, Біблія [8].

Зокрема у Великій Британії уроки з релігійного навчання завжди були у програмі школи. Але якщо до середини минулого століття релігійне навчання і виховання базувалось виключно на християнстві (англіканстві), то, починаючи з 70-х років ХХ століття в країні запроваджується неконфесійний полірелігійний підхід до цієї дисципліни, оскільки британський уряд вимушений враховувати зміни у соціальній структурі країни і брати до уваги релігійні потреби емігрантського населення. Сучасна Велика Британія відрізняється культурним, расовим, релігійним розмаїттям. На теренах цієї країни проживають християни, іудеї, мусульмани, буддисти та представники багатьох інших релігій [3]. Отже релігійне питання було і залишається актуальним у контексті завдань збереження і підтримки розуміння і толерантності у культурному багатоманітті у спільноті. Відтак і на шкільну освіту покладається завдання з раннього віку готувати учнів до життя у поліконфесійному суспільстві, навчати їх розуміти і поважати право кожного сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати жодну, тобто бути атеїстом. Отже, британські педагоги розглядають вивчення релігії як важливу складову суспільствознавчої та полікультурної освіти школярів.

Відомий британський педагог, автор багатьох праць з полікультурної освіти Мел Лайстер стверджував, що "для багатьох освітніх закладів релігійне навчання проклало шлях до полікультурного розвитку" [13], на думку іншого британського дослідника Стівена Біггера "релігійне навчання було серед найперших adeptів полікультурної освіти" [10]. Професор британського університету Бат Доніза Куш відзначає важливість релігійної освіти для формування сучасного полікультурного громадянина. На її думку, роль релігійного навчання в системі полікультурної освіти багато в чому залежить від учителя. У своїй педагогічній практиці Д. Куш та її колеги застосовують підхід, названий "позитивним плюралізмом". Це неконфесійний підхід, який поєднує кращі надбання англійських педагогів у галузі релігійної освіти, які пропонують досліджувати релігійні традиції, сприймаючи їх з різних точок зору і без упереджень, навчати співчутливого розумінню цих традицій, вихованню толерантного відношення до інакших традицій, що відрізняються від звичних для дітей думок і поглядів. Прихильники позитивного плюралізму сприймають його як удосконалення полікультурної освіти взагалі, оскільки знання релігії спонукає до роздумів над базовими віруваннями і цінностями людей, такими як природа людського буття, доля людини, природа і джерела знань. Воно включає трактування таких питань як расизм і права людини. При цьому підході релігії і культури вивчаються, враховуючи усю їхню різноманітність і мінливість [11].

Вивчення різних релігійних традицій, на думку англійських педагогів, наприклад М. Грімміта, має бути інтерактивним. З цією метою доцільно і необхідно організувати зустрічі та бесіди учнів з людьми, які сповідують різні релігії і належать до різних культур. Такі заходи покликані допомогти дітям осягнути світ, іншого, інакшого, навчитися приймати його таким, яким він є. У цьому контексті релігійне навчання постає важливою складовою і засобом полікультурної освіти школярів. Воно надає учням змогу дізнатися про історичні та культурні передумови виникнення тієї чи іншої релігії, про те, яким чином релігії співіснують та взаємодіють у сучасному світі. Вивчаючи релігійні вірування, релігійні вчення, спосіб життя віруючих, учні дізнаються про природу релігійних відмінностей і подібностей, розмірковують над фундаментальними проблемами сучасного світу. Опановуючи крос-релігійні теми, школярі з'ясовують, що існує чимало проблем, що об'єднують людей, але є й такі, вірування і цінності, що можуть їх розділяти і навіть спричиняти конфлікти і протистояння. озброювати дітей досвідом та умінням оминати подібні ситуації та виховувати в учнів толерантне ставлення до відмінних думок, вірувань та традицій, зберігаючи власну культурну ідентичність, – найважливіше завдання школи. Отже, можна підсумувати, що релігійне навчання є невід'ємною складовою полікультурної освіти у школах Великої Британії, де основною специфікою є наявність двох шляхів реалізації надання знань про релігію

("learning about religion") та навчання у релігії ("learning from religion") та варіативності змісту і різноманітності підходів, що залежить від узгоджених програм, затверджених на місцевому рівні. Релігійна освіта технологічно відпрацьовується завдяки використанню як традиційних форм навчально-виховного процесу (урок), так і специфічних для даного напрямку (екскурсії, презентації, відвідування місць богослужіння різних конфесій, концертів духовної музики, музеїв, використання драматизації тощо) [3].

Британські науковці, такі як М. Грімміт, визначають за головне поставлення конкретних цілей у викладанні предмету релігійної освіти, і якщо одна з головних цілей – виховання толерантності, то будувати цей предмет переважно на одній релігії не можливо [14]. Цілі неконфесійної релігійної освіти дійсно глибокі і через це вона включає залучення серйозних спеціалістів для викладання, цілі повинні бути педагогічними і гуманітарними. Предмет з релігійної освіти не повинен ставати засобом у вихованні добропорядного християнина, оскільки в такому випадку релігійний предмет із засобу з виховання толерантності стає просто катехізацією – оберненням у віру.

Висновки. Основна відмінність британської релігійної освіти від "Християнської етики", що викладається в Україні, полягає в тому, що предмет релігійної освіти у Великій Британії поєднує у собі виховну і інформативну функції, хоча як і у "етики" інформативність поглиблюється ближче до старших класів і від більш конфесійного цей предмет стає релігієзнавчим. Українські науковці, що займаються розробкою методології "Християнської етики" вважають, що релігієзнавчим, порівняльним підхід, коли релігія розглядається як факт, можливий тільки в старших класах, на її думку через те, що перед таким предметом стоїть зовсім інше завдання, а саме загальне ознайомлення з основними ідеями різних релігій. В такому курсі педагогічна складова не є головною, вона доповнює світогляд учнів про культуру, звичаї інших країн. Знання про релігії, які отримуються на уроках географії, історії чи літератури є недостатніми для формування цілісного уявлення про світові релігії, про процеси, які відбуваються у світі.

Вимоги для вчителя постають дуже серйозні з інтелектуальної та психологічної точки зору, також у духовному плані, оскільки для того щоб викладати учням етичні цінності треба вчителю самому володіти цими якостями. Це є цілком обґрунтованими вимогами, адже, завданнями цього курсу мають стати вивчення християнства як релігії та виховання християнської культури як особливої релігійної культури. І саме філософське розуміння специфіки релігійного світогляду, його складових, може стати першим ключем до розв'язання завдання побудови курсу. Другим ключем може бути філософське розуміння зв'язку між світоглядом і культурою – в даному випадку між релігійним світоглядом і релігійною культурою [9].

Використані джерела

1. Амбросевич-Якобс Й. Рекомендації ОБСЄ у сфері вивчення релігії (Толедські принципи) // Релігійна свобода. Науковий щорічник. – Київ, 2008. – № 13.
2. Закон України "Про загальну середню освіту". Витяги // Правові основи свободи совісті, релігії та релігійних організацій. Міжнародні та українські правові документи.
3. Мілютіна О.К. Полікультурна освіта школярів у Великій Британії: [монографія] / О.К. Мілютіна. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 192 с.
4. Педагогічний словник / За ред. Дійсного члена АПН України Ярмаченко М.Д. – Київ: Педагогічна думка, 2001. – 241 с.
5. Рівень і характер релігійності українського суспільства // Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин. Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу на тему: "Державно-конфесійні відносини в Україні, особливості і тенденції розвитку", 8 лютого 2011. – Київ: Центр Разумкова, – 2011.
6. Сухомлинська О.В. Рефлексії про генезу духовності в контексті виховання: на шляху до синтезу парадигм // Історико-педагогічний альманах. – № 1, – 2005, – с. 5-30
7. Суспільне буття релігії та церкви // Релігійна панорама. – Київ. – 2003. – № 12. – С. 40.
8. Таратайцев З.З. Релігійне виховання в освіті європейських країн / Здіслав Таратайцев // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 25-28.
9. Чорноморець Ю. Викладання "Основ християнської культури" в світських вузах: новий методологічний підхід. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://religions.unian.net/ukr/detail/2519>.
10. Bigger, Stephen (1995) Challenging Religious Education in a Multicultural World. Journal of Beliefs and Values, 16 (2). – pp. 11-18.

11. Cush D. Potential Pioneers of Pluralism: the Contribution of Religious Education to Intercultural Education in Multicultural Societies // DISKUS. – 1999. – Vol. 5. – Режим доступу до журналу: <http://www.unimarburg.de/religionswissenschaft/journal/discus>
12. Eleanor Roosevelt et al. Universal Declaration of Human Rights, – 2001. – P. 5.
13. Leicester M. Antiracism Versus the new multiculturalism: moving beyond the interminable debate // in Lynch, T., Modgil, C. & Modgil, S. (Eds) Cultural Diversity and the schools: Equity or Excellence? Education and Cultural Reproduction| – London. Falmer. – 1992. – pp. 358-374.
14. Grimmit M. "What can I do in R.E.?" Mayhew – McGrimmon. – 1973. – P. 26.

Mazurenko K.

**MODERN PROBLEMS, FUTURE PERSPECTIVES
OF RELIGIOUS EDUCATION IN GREAT BRITAIN AND IMPORTANCE
OF THE WORLD'S EXPERIENCE TO THE USAGE
OF RELIGIONS EDUCATION IN UKRAINE**

This article describes modern questions, new approaches of religious education in schools of Great Britain. Also it tells about future perspectives of such subject in Great Britain and importance of its experience for Ukrainian pedagogic and usage of it in Ukrainian school practice. Lately modern scientific changes in pedagogical conceptions lead to the rise of attention to religions education all over the world. Of course, it have been forced by the changes in society such as globalization, migration process and so on. For example, in pedagogic there have been the evolutionary changes from authority to liberal methods in teaching, appear of child centered pedagogic. Pedagogical and legislative interaction in experience of democratic countries testifies about the right of citizens to have religious education in schools and that right is fixed in constitutions of many countries and it doesn't come into contradiction with civil education in this countries. The right to have religious education is the right to have access to information and to learn different kinds of religious knowledge and beliefs. These rights are much connected with the Declaration of Human Rights.

Also the article tells about importance of the demands to the qualification of the teacher of religious education subject, some of the most important of then are intellectual demand: teacher ought to be informed about lots of beliefs and cultural varieties, also psychological qualities and spiritual side of person of the teacher of religious education, because when teacher educates pupils about ethical values, he needs to possess this qualities by himself, be an open-minded person and have ability to tolerate. The aims of religious education are also very important, that stands on the first place of creating the best process of religious education realization, and aims ought to be humanitarian and pedagogical. The subject of religious education must not became the mean of upbringing a good Christian person, because in that case religious subject starts to be a catechization, instead of being a mean of education about cultural and religious diversity and upbringing tolerance between pupils.

Key words: *child centered pedagogic, religious education, toleration, global transformation, maltyconfessional society.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.